

Kitől vásárolt földbirtokot Arany János?

Cikkem az Arany-filológia egy esetleges téves személyazonosítása lehetőségének elhárítását célozza.

Debreczeni István nem régiben három Arany-levelet közölt.¹ Bennük a költő földszeretéből és függetlenségvágyából sarjadó birtokszerzésének gazdasági vonatkozásai, földvélteli szerződéskötésének körülményei s ezzel kapcsolatban aggályai, pénzügyi problémái tárulnak fel. Arany régi vágya teljesült, amikor 1864-ben birtokossá lehetett. Debreczeni így sűríti egy mondatba a költő életsorának fordulóját: „Végre sikerült Szalontához közel egy 200 holdnyi földbirtokot vásárolnia egy Fleischl Dávid nevű gazdag kereskedőtől az eladott szalontai háza árából, időközben szerzett írói díjaiból, kis földjei jövedelméből nagy takarékosággal összekuporgatott tőkájével.”²

Debreczeni István nem sokkal később megjelentetett gazdag tartalmú könyvében részletesebben is tájékoztat a földvásárlás mozzanatairól, s több ponton érinti az eladó földtulajdonos személyével összefüggő részleteket.³ A birtokvásárlás kezdeti eseményét meghatározóbb adatokkal egészíti ki: „Szalontától nem nagyon messze – Ant és Tamásda község határában – eladó lett Fleischl Dávidtól egy gazdag budapesti kereskedő földbirtoka, miről sógora azonnal értesítette.”⁴ Arany tele van aggodalmakkal. Szeretne mindent tisztán látni a birtok tárgyi és pénzügyi viszonylataiban. Majd amikor értesülései biztató feltételeket teremtettek, sor kerül a birtokvásárlás ügyleti lebonyolítására. „A kérdésekre megnyugtató feleleteket kaphattak, mert a szerződést 1864. szeptember 14-én megkötötték. Arany János és felesége Ercsey Julianna megvette a Fleischl Dávid és felesége Horgos Zsuzsanna tulajdonát képezett 197 katasztrális hold 919 négyszögöl földet 18000 forintért.”⁵ Megállapodásuk szerint a vételár második részletét a költőnek november 1-én kellett lefizetnie. Fleischl azonban leánya közeli esküvőjére hivatkozva, néhány nappal korábban kéri az esedékes összeget. Arany október 30-án átadja a 4400 forintot. És Ercsey Sándornak írt levelében mintegy mentegeti Fleischl magatartását: „A Fleischl úr leánya pedig csakugyan férjhez megy, november 1-én lesz az esküvője (s ez elég ok, hogy a fizetés napját előre rugtassa), melyre minket is meghívott. De mivel mi nehezen mehetünk el, a meghívójeget idezárva, szintén küldöm, talán neked kedved cosszan feljöni és egyet táncolni.”⁶ A meghívás arra mutat, hogy a rideg adásvételi ügyben a költő nemcsak közvetve, a földbirtok bérlője és a tulajdonos ügyvédje útján érintkezett szerződő partnerével, hanem személyesen is ismerte. Egyik levelében idézi is Fleischl szemléletes kijelentését annak a gondolatnak érzékeltetésére, hogy idegen adósság nem maradhat a tiszta birtokon: „Lásza az úr, ez a kabát enyém, újonnan vettem, de ha én új kabátot veszek (végigsimította a posztóját), nem szabad azon foltnak lenni.”⁷ E közvetlen ismeretség okán is érdemes hitelt érdemlően tudnunk, ki adta el birtokát Arany Jánosnak.

Debreczeni István közlései nyomán önként kínálkozik és egyben tetszetősnek is mutatkoznék a feltevés, hogy a „gazdag budapesti kereskedő”-ként említett birtokeladó személyét azzal a Fleischl Dáviddal azonosítsuk, akinek létezéséről némi irodalmi nyomok is megemlékeznek. Fleischl Dávid már 1848-ban háztulajdonos Pesten.⁸ Egy osztrák bank leszámítoló fiókintézetének igazgatója. Dohány utca 1. sz. házában nagykereskedése és váltótüzléte van.⁹ Szelestey László folyóirata jótékonyágáról ad hírt.¹⁰ A pesti zsidó hitközség elnöke.¹¹ Elnöksége idején, 1859-ben avatják fel a Dohány utcai zsinagógát. Vereby Soma ügyvéd, a forradalmi és szabadságharc százados-hadbíró, aki szenvedélyesen gyártotta az örömiradókat és üdvözöket az aranygyapjas vitézek és aranymisés papok tiszteletére, költeményt ír a pesti zsidó templom felavatási ünnepére is.¹² Alkalmi versét szinte barokkos áramlású bevezető sorokkal Fleischl Dávid „Pesten jelentékeny szellemű és anyagi befolyású, erkölcsi hatáskörrel bíró, polgári, emberbaráti, vallásos érzelmekkel tündöklő egyéniségének, . . .” ajánlja.¹³

Arany János azonban nem Fleischl Dáviddal kötött földvásárlási szerződést, hanem testvéröccsével Fleischl Dániellel. Bizonyító eljárásunk első lépésül meg kell állapítanunk,

¹ ItK 1967. 645–651.

² I. m. 647.

³ DEBRECZENI ISTVÁN: Arany János hétköznapijai. Bp. 1968. 57–74.

⁴ DEBRECZENI ISTVÁN: I. m. 59.

⁵ I. m. 65.

⁶ I. m. 69.

⁷ Uo.

⁸ Pest szab. kir. város házjegyzéke. 1848. 68.

⁹ Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1859. Pest 1859. Handels- und Gewerbe-Adressenbuch von Pest, Ofen und Alt-Ofen 40.

¹⁰ Szépirodalmi Közlöny 1858. 841.

¹¹ GROSZMANN ZSIGMOND: A pesti zsidó gyülekezet alkotmányának története. Hevesi Simon – Emlékkönyv. Bp. 1934. 157.

¹² SZINYEI: Magyar írók XIV. 1085.

¹³ Dalemlény a pesti úr. új imaház ünnepélyes fölszentelésére. Pest, szept. 6. 1859. Esztergom 1859.

hogy a költő csak vezetéknevén említi birtokos elődjét, a teljes név csak Debreczeni István szövegében fordul elő. A névtévesztés hibás olvasat eredménye. A Dániel aláírás betűképének el végződése vagy a két betű összetapadása következtében a latin, vagy az *l* felfelé elnyúlt vonalvezetése miatt a német *d*-t tűkrözte, s ez esetben a mindkét névből azonos Da. i. hangsor közbülső jegye szinte önmagától kínálta a *v* betű olvasatát. E feltevésünket egy másik névelírás is támogatja. A szerződésben mindkét fél házastársának neve is szerepel. Csakhogy a családfa-táblázat szerint Fleischl Adolf feleségének neve Katharine Adler volt, és Dániel nejét hívták Susanna Porges-nek.¹⁴ Nyilvánvaló, hogy az elvetteten olvasott *Porges* név módosult magyar *Horgossá*. Az a ténykörülmeny pedig, hogy Arany Jánost Fleischl Dániel hívta meg leánya esküvőjére, bizonyossá teszi az előbb még csak feltételezett névcserét. 1864. november 1-én ugyanis Fleischl Dániel leánya, Marie Fleisch mint elvált asszony kötött házasságot 27 éves korában Jaques Berdach bécsi kereskedővel.¹⁵

Ki volt tehát végül is a „gazdag budapesti kereskedő”? A „Daniel Fleischl & Comp.” cég senior főnöke. Gyapjú-, ágytoll-, lószőr- és takarmánykereskedésük, valamint szállítási és bizományi vállalatuk az Ország út 9. sz. alatt működött. Fleischl fia, József, mint az üzlet egyik beltagja cégjegyzői hatáskörrel is rendelkezett.¹⁷ Ezért kívánhatta egy alkalommal Arany János, hogy a távollevő Fleisch helyett fia írjon alá egy részlet-megállapodást.¹⁸ Fleischl Dániel 1878. október 31-én halt meg 84. életévében.¹⁹

Zsidos Jenő

Gró Lajos, a szocialista kritika egyik előfutára

(1901–1943)

„Az ember nem lehet a szocializmusban absztrakció, hiszen egész lényünkkel ezért tiltakozunk a mai rend ellen”...

„Nem törtető, halk szavú, gondolkodó és meggondolkozott ember volt. Sok minden érdekelté és sokat dolgozott, áldatlanul rossz viszonyok között. Naponta találkoztunk és közös programokat dolgoztunk ki. Jártunk kirándulni a hegyekbe, a vízpartokra . . . gyűlésekre, műsoros estekre . . . jártunk horgászni, így töltöttük el szabad időnk legszebb óráit a hullámzó víz felett, a ragyogó ég alatt, aztán megint dolgoztunk, dolgoztunk” — emlékezik rá, talán leghűbb munkatársára Kassák¹: a két világháború közötti marxista kritikánk egyik jelentős s méltatlanul elfeledett egyéniségére.²

1.

Munkácsaládból jött. Budapesten 1901. február 20-án született; a hat testvér közül ő a legidősebb. Szellemi érése idején rokon hatások érték: tanítványa volt Fogarasi Bélának és Somogyi Bélának, Varjas Sándornak, Varga Gyulának, tagja a Galilei-körnek, résztvevője a magyar forradalmaknak. A felsőkereskedelmi iskola elvégzése után az Est lapoknál dolgozott adminisztrátorként. Ezt az állását 1919 után elveszti. 1922–26-ban az Angol–Magyar Bank tisztviselője, ezután magánhivatalnok. Első írásai 1922-ben jelentek meg a *Népszavában*, a *Magyar Írásban* majd a *Nőmunkás* és a *Typographia* c. szakszervezeti lapokban, illetve a *Fáklyában*, a *Szocializmusban*. Többnyire novellák. Am írójuk hamarosan belátta, hogy nem ez a terület az, ahol legtöbbet adhat.

Érdeklődése a film felé fordult. A művész és szocialista nyugtalan felelősségérzete — melynek tudatossá válásában nem kis szerepe lehetett Balázs Béla és Hevesy Iván filmesztétikai munkásságának — fűti Grót: felismeri, hogy a film „nagyon komoly művészet”

¹⁴ Szíves felvilágosításaikért ezúton is köszönetet mondok Fleischl Dániel dédunokáinak, Purjesz Jolán tanárnőnek és Fleischl Gyula főmérnöknek.

¹⁵ Trauungs Protokoll B” (1851–1866) 163. l. 184. sorszám. A budapesti izr. hitközség anyakönyvi hivatalában.

¹⁶ A Terézvárosban, Ország út 45. sz. a. lakott (Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alf-Ofen für das Jahr 1867. Herausgegeben von Gebrüder Pollak, Pest 1866. 182.

¹⁷ Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1859. l. h. 40.

¹⁸ DEBRECZENI ISTVÁN: Arany János hétköznapijai 71.

¹⁹ Kerepesi zsidó temető: Sírköfelirat (Jobb oldal) 9. sor. 2. sír).

¹ KASSÁK LAJOS: Előszó Gró Lajos A felemelkedés útján c. művéhez. Kéziratban.

² Gró Lajos életművének elemzésére eddig egyetlen próbálkozás történt: KISS AURÉL: Gró Lajos. Szakdolgozat. Szeged 1966. Kéziratban.; KISS AURÉL: Vázlatok egy elfelejtett marxista kritikus arcképéhez. Tiszatáj 1965. 1. 60–63.; l. még: NEMESKÜRTY ISTVÁN: A mozgóképtől a filmművészetig. Bp. 1961. 241–243., 277–279.; NEMESKÜRTY ISTVÁN: A meseautó utasai. Bp. 1965. 91–98.